

Richard Disney: Can We Afford to Grow Older? A Perspective on the Economics of Aging.

The MIT Press, Cambridge, Massachusetts och London, England 1996, 344 s.

Vid den senaste socialdemokratiska partikongressen var en av de konfliktskapande frågorna huruvida 5-partiöverenskommelsen om det framtida pensionssystemet skulle accepteras eller ej. Det gällde framförallt två komponenter i uppställningen; den ena var uppdelningen av avgiftsuttaget i en arbetsgivaravgift och en egenavgift, den andra gällde den enskildes inflytande över placeringen av de 2 procentenheter av avgiften som ska fonderas.

Av rapporterna i media att döma fördes dessa diskussioner i politiska/ideologiska termer och de överväganden som gjordes handlade inte om hur pensionssystem kan organiseras t ex för att vara långsiktigt hållbara, vad som är för- och nackdelar med den ena eller den andra utformningen. Hade man velat föra en sådan diskussion hade Disney's bok "Can We Afford to Grow Older?" varit en utmärkt grund att stå på.

Det är en bok som behandlar "economics of aging". I inledningen påpekas att hela den västliga, industrialiserade världen har åldrande befolkningar; detta exemplifieras bl a med Italien, vars andel av befolkningen 60 år och äldre var 12 procent 1950, 20 procent 1990 och beräknas till 31 procent 2025. Motsvarande siffror för Japan är 8, 17 och 30 procent. Den svenska utvecklingen ser ungefär likadan ut med den skillnaden att åldrandet skedde något tidigare i Sverige. De viktigaste förklaringarna till en åldrande befolkning är sjunkande födelsetal samt, i något mindre utsträckning, ökad livslängd.

När effekterna av en åldrande befolkning diskuteras fokuseras intresset av lätt-

förståeliga skäl till pensioner, hälso- sjukvård och åldringsvård. Disney behandlar dessa aspekter utförligt, både ur teoretisk synvinkel och genom beskrivningar av faktiska system i ett antal länder, däribland Storbritannien, Italien och Japan.

Pensioner ägnas stort utrymme; både socialförsäkringar och avtalsförsäkringar analyseras. De flesta ländernas offentliga pensionssystem är fördelningssystem. Disney använder en livscykelansats och utgår från den vanliga budgetrestriktionen för sådana system. Han visar, att det finns intressanta samband mellan förändringar i komponenterna i budgetrestriktionen, t ex mellan befolkningstillväxt, förändring i reallöner, förändring av förvärvsfrekvenser, samband som kan leda till både "goda" och "onda" cirklar. En slutsats blir att en åldrande befolkning har långt ifrån så entydiga effekter på ekonomin som ofta antas. Han utnyttjar den enkla definitionen av fördelningssystem och räknar fram hur olika demografiska och ekonomiska förändringar påverkar den skattesats/avgift som ger balans i systemet. Detta har gjorts förr, för svenska förhållande t ex i Bengtsson & Kruse "Demographic Changes and Economic Growth in Pension Systems: the Case of Sweden", i Gonnot, J-P, m fl "Social Security, Household, and Family Dynamics in Ageing Societies", [1995], men förtjänar att upprepas; Disney använder det för att visa att pensionsformeln innehåller ett antal frihetsgrader och gör oss uppmärksamma på att "bördan av en åldrande befolkning" är långt ifrån så oundvik-

lig som rena demografiska framskrivningar gör gällande.

I stället ger han ett antal exempel på att fördelningssystem är mer utsatta för ”politiska risker” i expansiv riktning än fonderade system. Det är lätt att öka förmånerna i fördelningssystem, eftersom sådana ökningarna inte behöver föregås av avgiftshöjningar. Disney visar, att denna ”Browning-effekt” (se Browning, ”Why the Social Insurance Budget is too Large in a Democracy,” *Economic Inquiry*, [1975]) är väl så betydelsefull som demografiska förändringar för att förklara pensionssystemens ohållbarhet. Italien utgör ett bra exempel, där gradvisa förbättringar lett till att avgiftssatserna skulle ha behövt höjas från drygt 43 procent av lönesumman 1993 till nästan 60 procent år 2025 om systemet inte hade reformerats. Detta känner vi naturligtvis igen från svenska prognoser även om det finns gradskillnader – från ca 29 procent av lönesumman vid mitten av 1990-talet till ca 45 procent år 2015 vid låg tillväxt; som svenska exempel på expansionistiska inslag kan det här räcka med att erinra om förbättrade förmåner i form av pensions-tillskott, sänkt pensionsålder och delpension under 1970-talet.

Trots dessa politiska risker för överkompensation i fördelningssystem har emellertid ett antal länder lyckats genomföra – eller, som i Sverige, fatta beslut om – reformer som går på tvärs med Browning-effekten och som kan ge långsiktigt stabila system. Disney menar att åldrande befolkningar i sig inte har orsakat problemen men att de däremot kan ha underlättat att vi fått upp ögonen för det nödvändiga i att reformera systemen: ”...population aging may have proved a blessing in disguise”. (citats s 106).

Disney använder stort utrymme till att beskriva ett antal reformerade system. Det brittiska systemet reformerades kraftigt 1986 och innebar ändrade intjänande-regler, höjd pensionsålder för kvinnor, halverad änke- och änklingspension samt

ändrad indexering, d v s en ändrad metod för att räkna upp intjänade pensionsrättigheter. Med reformen infördes även möjligheter att stå utanför det offentliga systemet, d v s delvis en privatisering.

Den minskade ”generositeten” i det brittiska systemet under de senaste 15 åren har enligt Disney mötts med förvånansvärt lite folkligt motstånd. Disney förmodar att skälet är att nedskärningarna skett på ett tekniskt så komplicerat sätt att det varit omöjligt för folk att genomskåda det. Detta gäller framförallt den ändrade indexeringen. Det intressanta är att man med denna svårgenomskådliga reform gradvis är på väg bort från Beveridge-traditionen med en bestämd grundtrygghet; så har också de sänkta förmånerna lett till en kraftig ökning av inkomstprövade bidrag till pensionärer.

Ingen beskrivning av pensionsreformer vore fullständig utan att ha med det chilenska systemet och det behandlas också relativt ingående. I samband med detta diskuterar Disney privatisering som en lösning på de offentliga systemens problem. Han argumenterar också för avgiftsbestämda systems överlägsenhet relativt förmånsbestämda system. Här gör emellertid Disney det så vanliga misstaget att hävda, att förmånsbestämda system också är fördelningssystem och avgiftsbestämda system fonderade. Det blir därför svårt att avgöra om fördelarna beror på om systemet är avgiftsbestämt eller på att det är fonderat. Att dessa två inte nödvändigtvis hänger samman framgår av att t ex det svenska ITP-systemet är ett förmånsbestämt, fonderat system och att de italienska och svenska reformerade systemen båda är avgiftsbestämda fördelningssystem (se Kruse, Porta & Saraceno ”Pension Systems and Reforms: A Note on Transition Problems”, Working Paper 02, Istituto de Economia Politica, Milano [1997] för en diskussion om möjliga kombinationer i pensionssystem). Disney argumenterar även för fonderade system. Dessa är visserligen utsatta för risker på

---

kapitalmarknaden, men han menar att löf-
tena från överexpanderade fördelnings-
system är ännu mer osäkra.

Förutom dessa mer traditionella aspek-
ter på åldrandets ekonomi ägnar Disney
ett avsnitt åt att analysera produktivitet,
löner och utbildning i en ekonomi med en
åldrande arbetskraft, ett avsnitt åt de för-
ändringar i konsumtions- och sparande-
mönster som vi kan förvänta oss i ekono-
mier med åldrande befolkningar och ett
avsnitt åt hur individernas pensionerings-
beslut påverkas i en ekonomi med en åld-
rande arbetskraft. Det senare analyseras
med hjälp av en vanlig arbetsutbuds-
modell, där nyttan av konsumtion och fritid
maximeras givet löner och pensioner,
men analysen sker framförallt ur ett
"aging"-perspektiv. Två orsaker bakom
en åldrande befolkning behandlas; dessa
är ökad livslängd och minskad befolkning
i arbetsför ålder. I ett förmånsbestämt för-
delningssystem medför det senare att av-
giften stiger, *cet. par.*, d v s lön efter pen-
sionsavgift sjunker. Detta medför i sin tur
att optimal pensionsålder sjunker; här har
vi en av de onda cirklar Disney behand-
lar.

Sammantaget är detta en stimulerande
bok. Den kan användas såväl i undervis-
ning som inspirationskälla vid fortsatt
tankemöda kring hur problem med en
åldrande befolkning kan lösas.

Fil dr AGNETA KRUSE
Nationalekonomiska institutionen
Lunds universitet